

KOVÁCS KRISZTINA

Óvodapedagógus szakos hallgatók kooperatív technikák óvodai alkalmazásával kapcsolatos attitűdjének vizsgálata

<https://doi.org/10.71157/upsz.2026.03-04.06>

MŰHELY

BEVEZETÉS

Napjaink társadalmi és pedagógiai környezetének változásai megújulásra készítetik az óvodapedagógusokat. A megváltozott óvodai törvényi háttér, a modernizáció, az új óvodapedagógusi szerepek korszerű szakmódszertani megoldásokat kívánnak meg a szakemberektől: a hagyományos pedagógiai módszerek már nem minden esetben képesek támogatni a gyermekek fejlődését. Ezért az óvodapedagógusi kompetenciák szempontjából a módszertani gazdagság és a változatos módszerek felhasználásának képessége egyre markánsabb elvárássá válik. Az újabb generációkhoz tartozó gyerekek a korábban megszokottól lényegesen eltérő tanulási helyzeteket, munkaformákat és eszközöket igényelnek. A sokféle családi háttérrel, háttértudással, tapasztalattal és fejlődéssel rendelkező gyermekek esetében egyre fontosabb szerepet kapnak a különbségeket figyelembe vevő nevelési eljárások. Ez megkívánja a sokoldalú tanulási formák biztosítását, az élményalapú tanulást, a gyermekek együttműködésén alapuló feladatmegoldást,

valamint az interaktív tevékenységeket lehetővé tevő módszerkombinációk alkalmazását (vö. *Tigyné Pusztafalvi*, 2015).

A kooperatív tanulási forma az együttműködés fejlesztésére alkalmas tanulásszervezési mód, amely már az óvodai nevelésbe is beilleszthető. A mindennapi óvodai tevékenységekbe ágyazott kooperatív élmények megalapozzák a közösségben való aktív részvételt, és elősegítik, hogy a gyermekek nyitott, együttműködő és alkalmazkodó személyiséggé váljanak. Az együttműködésre épülő tanulás megvalósulásának támogatása megkívánja az óvodapedagógusok módszertani repertoárjának gazdagítását. Mindezek következtében szükségesnek látszik, hogy a kooperatív technikák elméleti és gyakorlati kérdéseinek feldolgozását, sajátélményű megtapasztalását, a hallgatói módszertani eszköztárba való beemelését már az óvodapedagógus-képzésben biztosítsuk. Jelen tanulmányban a kooperatív tanulás elméleti hátterét ismertetjük óvodai perspektívából, valamint egy pilotvizsgálat eredményeit mutatjuk be, amelynek keretében az óvodapedagógus szakon tanuló hallgatók kooperatív tanulással

kapcsolatos ismereteit és felhasználói attitűdjeit vizsgáltuk.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉRTELMEZÉSE ÉS JELENTŐSÉGE

A magyar nyelv értelmező szótára szerint az *együtműködés* (latinul kooperáció) a cselekvés során kialakuló rendszeres, kölcsönös segítség, támogatáson alapuló kapcsolat. Az együtműködés, azaz kooperáció fogalma több szempontból értelmezhető: (1) együtműködés, közreműködés, összedolgozás, (2) segítség, támogatás, (3) szövetkezés (Bakos, 1967, 392. o.). *Jamie Walker* (1995) meghatározása szerint az együtműködés

„együttes munkálkodást jelent. Ideális esetben az együtműködés egyenrangú partnerek közt jön létre, akik közös cél elérésén munkálkodnak. A célt vagy maguk a résztvevők fogalmazzák meg, vagy kívülről tűzik eléjük. Az együtműködő partnereknek saját elgondolásaik, érdekeik és igényeik vannak, és mindezt magukkal tudják hozni a csoportba. De mások elgondolásait, érdekeit és igényeit is figyelembe tudják venni, és kompromisszumokat tudnak kötni. Az együtműködés folyamat, amelyet az embereknek mindig újból és újból végig kell csinálniuk, hogy olyan eredményre jussanak, amelyet az egyes ember egyedül nem érhet el” (112. o.).

Az együtműködés tehát közös tevékenységek során létrejövő együttes munkálkodás, amely épít az együtműködők saját elgondolásaira, ugyanakkor arra motiválja a résztvevőket, hogy egy közös cél érdekében megpróbáljanak együtt dolgozni, és olyan

eredményeket elérni, amelyeket egyedül nem sikerülhetne megvalósítaniuk (*Dobosné Földi*, 2021).

Napjaink világában alapvető elvárás lett az együtműködésre való nyitottság, valamint a csoportmunkához szükséges ismeretek, rutinok, jártasságok, készségek és képességek, továbbá az ezekhez kapcsolódó megfelelő attitűdök megléte. A sikeres élethez, a világban való eligazodáshoz, az életben való sikeres boldoguláshoz nélkülözhetlenné vált az emberek egymással való együtműködése (*Csimáné és Schlichter-Takács*, 2022). A munkaerőpiac számos olyan készséget vár el az alkalmazottaktól, amelyek a csapatmunkához, a kooperációhoz, a szervezeten belüli közös alkotáshoz szükségesek (*Dobosné*, 2017). Az együtműködés megvalósításához pedig olyan készségekre van szükség, mint például az önfegyelem, az alkalmazkodás, a kompromisszumkészség, a konfliktuskezelés, a segítség kérése és megadása és a megfelelő kommunikáció (*Orbán*, 2011). Kutatások támasztják alá, hogy a magasabb szintű szociális készségekkel rendelkező emberek hatékonyabban tudnak együtt dolgozni, és ezáltal eredményesebb munkavégzésre képesek (*Deming*, 2017). Az adekvát kompetenciák fejlesztésében meghatározó szerepe van az oktatásnak, ami akkor hathat pozitív irányban a társadalmi fejlődésre, ha a jövő generációját az együtműködésre tanítjuk, és támogatjuk a pozitív, gondoskodó-segítő attitűd kialakítását (vö. *Óhidy*, 2005; 2008).

Nagy József már két évtizeddel ezelőtt az iskola fontos feladatáént határozta meg a tanulók proszociális együtműködési képességének fejlesztését, melynek nézete szerint az egyik leghatékonyabb formája a kooperatív tanulási tevékenységek szervezése az

iskolai élet minél több területén (Nagy, 2005). Napjainkban egyre hangsúlyosabban kell az oktatásnak felkészíteni a felnövekvő generációt az együttműködésre (Csimáné és Schlichter-Takács, 2022). Az iskolai tanulás során találkoznia kell a tanulónak olyan módszerekkel, stratégiákkal, amelyek az együttműködéshez szükséges alapvető kompetenciákat fejlesztik annak érdekében, hogy felnőttként együtt tudjanak dolgozni közös problémák, innovációk megvalósításán, és elfogadók, toleránsak legyenek a másik emberrel (Kövecsené, 2011). Az életkori sajátosságokhoz igazított együttműködésre épülő tanulás alkalmazása ma már nemcsak az iskolában, hanem az óvodai nevelésben is szükségszerű, hiszen az együttműködés mint a szociális viselkedés alapvető formája már óvodáskorban megjelenik (Kasik, 2006). Longitudinális kutatások kimutatták, hogy az óvodáskorban mért szociális érzelmi kompetencia és a későbbi felnőtt lét egyes területei – mint például a munkavállalás, a keresetek és az egészség – között erős összefüggés van (Dodge és mtsai., 2014; Jones, Greenberg és Crowley, 2015). Ezért rendkívül fontos, hogy már óvodáskorban, majd később az általános és középiskolákban is megkapják a támogatást a gyermekek a proszociális viselkedés kialakításában. A társas készségek közül különösen nagy szerepe van az együttműködés fejlesztésének, hiszen a legtöbb szakma szükségszerűnek tartja e készség magas fejlettségi szintjét (Dobosné, 2017).

Az Óvodai nevelés országos alapprogramja is hangsúlyozza a gyermekek szociális készségeinek egyéni és életkorspecifikus

fejlesztésének szükségességét. Megjelenik benne az együttműködés alakításának igénye, különösen a kisgyermekek szocializációjának és személyiségfejlődésének összefüggésében. Az alapprogram szemlélete szerint az óvodáskor az a meghatározó életszakasz, amelyben a gyermekek elsajátítják a közösségi együttélés alapjait, megtanulnak kapcsolatokat kialakítani (ONOAP, 2012).

megkapják a támogatást a gyermekek a proszociális viselkedés kialakításában

Az óvodások fejlődése elsősorban a mindennapi tevékenységekben, a közösségben megélt élményeken keresztül valósul meg. Az élményalapú, közösen végzett óvodai

tevékenységek elősegítik a kisgyermekek erkölcsi tulajdonságainak (mint például az együttérzés, a segítőkészség, az önzetlenség, a figyelmesség) és akaratának (ezen belül: önállóságának, önfegyelmének, kitartásának, feladattudatának, szabálytudatának) fejlődését, illetve szokás- és normarendszerének megalapozását (Kovács, Bánfi, Irsai és Varga, 2023). Ennek megfelelően az óvodai nevelésben kiemelt szerepet kapnak azok a differenciált tevékenységek, amelyek a gyermekek együttműködési képességét, feladattudatát fejlesztik. Ezek a tevékenységek növekvő időtartamú (5–35 perces) csoportos tevékenységek tervezésével, szervezésével valósulnak meg (ONOAP, 2012).

KOOPERATÍV TANULÁSSZERVEZÉS

A kooperatív tanulásszervezés története észak-amerikai gyökerekkel bír, és néhány évtizedes múltra tekint vissza (Kagan, 2004). Európában az 1970-es évektől kezdték alkalmazni (Hanák, 2000). Az ezredfordulón

Nyugat-Európában és Észak-Amerikában az egyik legdinamikusabban terjedő, virágkorát érő tanulászervezési módszernek számított. Magyarországon a '90-es években tűnt fel. Hazai megjelenése elsősorban *Benda József* nevéhez fűződik, aki több iskolában beindította az együttműködésre épülő iskola-modellt, hozzá kötődik az ún. humanisztikus kooperatív pedagógia meghonosítása (*Józsa és Székely*, 2004). Mára a közoktatásban a kooperatív tanulási formák alkalmazásának fokozatos hazai kibontakozása tapasztalható. Hazai terjedéséhez, gyakorlattá válásához *Spencer Kagan* (2004) magyar fordításban is hozzáférhető módszertani könyve jelentősen hozzájárult. A könyv magyarra fordításában és a kooperatív tanulászervezés hazai adaptációjában jelentős szerepe volt *Czike Bernadett*nek és a Szabad Iskolákért Alapítványnak. *Czike* (2006) a pedagógusszerep változása felől közelítő *A pedagógusszerep változása – Alternatív és nem alternatív iskolák összehasonlító elemzése* című tanulmánykötetében az itthoni Kagan-adaptációt tevékenyen szorgalmazta.

A kooperatív jelzőt a magyar nyelvben az együttműködő szó helyett használjuk. A fogalom jelentése: „az a cselekvés, tény, hogy valaki, valami közösen összhangban tevékenykedik” (*Bakos*, 1979, 459. o.). Olyan viselkedést vagy attitűdöt ír le, amelyben valaki hajlandó együttműködni másokkal. A kooperatív tanulás: „együttes munkálkodás a közös cél érdekében. Összehangolt tevékenység, amely során kölcsönös a hatás pszichikai, szociális és intellektuális készségek fejlődésében egyaránt.” (*Horváth*, 1994, 17. o.)

A kooperatív tanulás olyan tanítási módszer, amely a tanulók együttműködésén alapul (*Kagan*, 2004). Alaptétele, hogy társas környezetben folyik, olyan strukturált tevékenységként, amelyben a résztvevők kis csoportokban dolgoznak együtt (*Hanák*, 2007). Olyan, két vagy több egyén részvételével zajló folyamat, amely során egymással együttműködve kell közös megoldást találni az adott feladatra (*Schworm és Renkl*, 2007). Célja, hogy az ismeretek átadása mellett elősegítse a hatékony együttműködés kialakítását (*Arató és Varga*, 2008).

Szakirodalmi elemzéseink rávilágítanak arra, hogy a kooperatív tanulás többet jelent annál, mint hogy a gyermekek együtt tanul-

nak. A kooperatív tanulás nem egyetlen módszer, hanem csoportszinten vagy osztályszinten működő, együttműködésre épülő pedagógiai módszerek összessége. Olyan sa-

játos tanulászervezési mód, amelyben az ismeretek átadása, a kognitív képességek, a szociális képességek és a tanulási motívumok együttes és egy időben történő fejlesztése a cél (*Falus*, 2002; *Kelemenné*, 2011; *Arató és Varga*, 2012). Lényege, hogy az együttműködés előmozdítása érdekében a tanulás-tanítás teljes gyakorlatát újra szervezik: átalakul a tevékenységek rendje és a csoportszerkezet, vagyis olyan strukturális feltételek épülnek be a pedagógiai folyamatba, amelyek biztosítják az együttműködés megvalósulását. Olyan körülményeket és tevékenységeket alakítanak ki, amelyek segítségével minden résztvevő közvetlenül, személyesen tud bekapcsolódni a tanulási dialógusokba, továbbá az együttműködést ösztönző feltételeket hoznak létre (*Arató és Varga*,

közvetlenül, személyesen
tud bekapcsolódni
a tanulási dialógusokba

2012). A kooperatív tanulás során a pedagógus által kezdeményezett és fenntartott tevékenységek úgy épülnek fel, hogy a résztvevők egymás nélkül nem boldogulnak, a folyamat nélkülözhetetlen elemévé válik az építő egymásrautaltság (Józsa és Székely, 2004).

A kooperatív tanulásszervezésnél a hangsúly azon van, hogy a közös tanulás nem önmagától alakul ki, hanem a tanulás megszervezésének tudatos módjával érik el a pedagógusok. Utóbbiak elsősorban szervezési döntéseket hoznak: olyan rendszereket és struktúrákat alkalmaznak, amelyek valódi együttműködést tesznek lehetővé – életkortól függetlenül –, és ezáltal hozzájárulnak a résztvevők tudásának elmélyüléséhez, valamint személyes és szociális készségeik fejlődéséhez. A szakirodalom alapján ezért a *kooperatív tanulás* kifejezésen a tanulásszervezés kooperatív struktúrákra épülő modelljeit (*cooperative learning structures*) értjük. Ezek olyan modellek, amelyek a tanulás szervezési módjainak átalakításával segítik elő az együttműködést a tanulás érdekében (Arató és Varga, 2012).

A kooperatív tanulásszervezés egyik kulcseleme a csoportmunka tudatos megtervezése és működtetése. A kooperatív csoportmunka különbözik a hagyományos csoportmunkától. Kooperatív csoportmunka során a csoporttagok 2–6 fős kiscsoportokban tevékenykednek. A csoporton belüli szerepek jól meghatározottak, a csoport tagjai a feladatokat egymással kapcsolatot teremtvé oldják meg, együtt dolgoznak, ha szükséges, segítik egymást. A csoportok összetétele jellemzően heterogén, azaz

vegyesen az alacsonyabb és a magasabb fejlettségi szinttel rendelkező csoporttagok vannak egy csoportban. (Johnson és Johnson, 2017). A heterogén csoportok lehetőséget nyújtanak arra, hogy az alacsonyabb teljesítményű gyermekek a magasabb teljesítményű társaikkal együtt dolgozzanak, kölcsönös támogatásuk segíti a reális önértékelésük kialakulását. Természetesen heterogén csoportokat nemcsak teljesítmény alapján lehet szervezni, hanem nemek, nyelvi vagy szociokulturális háttérbeli tényezők alapján is. A homogén csoportok inkább a rétegmunkára, valamint a hozzájuk hasonlóval történő összehasonlításra teremtenek lehetőséget (Turmezeyné, 2011).

A csoportműködést a kooperatív szerepek előmozdítják, ezért minden csoporttag – amellet, hogy aktívan vesz részt a munkában – egyéni feladatot is kap. Az óvodai nevelésbe jól beilleszthető például a

kölcsönös támogatásuk segíti a reális önértékelésük kialakulását

szószóló, az eszközfelelős, a csendfelelős, az írnok és a bátorító kooperatív szerep. Ezek a kooperatív szerepek több funkciót is betöltenek. Konkrét eszközökkel segítik elő a pozitív egymásrautaltságot, lehetővé teszik a csoporton belüli feladatmegosztást és együttműködést, támogatják az aktív részvételt a foglalkozáson, részvételi szabályokat alakítanak ki, a szerepek ellátáshoz szükséges magatartásmintákat és kompetenciákat (tanulási, személyes és szociális) fejlesztenek. Fontos alapelv, hogy minden csoportban, mindenkinek legyen szerepe, az egyes csoportokon belül mindenkinek más. A szerepekkel célszerű fokozatosan megismertetni a gyerekeket. A kooperatív szerepeket vizuálisan is meg lehet jeleníteni, ami megkönnyíti

az ellenőrzés-értékelés és a visszacsatolás folyamatát (Hanák, 2007; Arató és Varga, 2012). Az alkalmazott kooperatív szerepeket a fejlesztendő viselkedésminták és a közös tanuláshoz szükséges funkciók alapján a pedagógus maga határozhatja meg, illetve találhat ki újakat.

Kagan (2004) szerint a valódi kooperatív munkában egyszerre négy alapelv érvényesül, melyek a következők: (1) párhuzamos interakciók, (2) építő egymásrautaltság, (3) egyéni felelősség és (4) egyenlő részvétel. Az építő egymásrautaltság alapelve azt jelenti, hogy az egyik résztvevő fejlődése a másik résztvevő fejlődésének a függvénye. Az egyén vagy a csoport sikere függ a másik egyén, illetve csoport sikerétől. Az

egyenlő részvétel alapelve abból indul ki, hogy a tanulási folyamatot úgy kell megszervezni, hogy mindenki képességeinek megfelelően egyenlő eséllyel vehessen

részt a tanulási folyamatban. A részvétel összefügg a csoport sikerével. Az egyéni felelősség alapelve szerint lényeges, hogy a kooperatív tanulás során a résztvevők mindegyike a saját munkájáért felelősséget vállaljon. A kooperatív tanulásba az egyéni és a csoportfelelősséget is integrálni kell. A csoport a célját csak az egyénileg végzett hatékony munkán keresztül érheti el (Kagan, 2004; Arató és Varga, 2012).

A kooperatív tanulás tehát olyan helyzeteket teremt, melyekben a gyermekek közös cél érdekében dolgoznak együtt, egymásra figyelnek, feladatokat osztanak meg, és megtapasztalják a közösséghez tartozás élményét. Az együttműködésre épülő tanulás sikerességének megállapítása az alapján történik, hogy a tervezett nevelési feladatok,

didaktikai célok és a tervezett tevékenységek mennyire valósultak meg. Jermann és Dillenbourg szerint a tanulási eredmény három szinten vizsgálható: (1) egyéni tanulási eredmény, a csoport egészének eredménye és az egész gyermekcsoport/osztály tanulási előrehaladása (2008). Ahhoz, hogy sikeresen tudjon működni a kooperatív tanulás-szervezés, figyelembe kell venni, hogy minden korosztálynak megvan a saját kompetenciaszintje. Természetesen az óvodai nevelésben kezdetben a kisgyerekek csak az első lépéseket próbálgatják a csoportban való együttműködés megtanulásában, ami megtörténhet például a közös rajzolásban, alkotáspanban, szerepjátékban.

A különböző technikákat célszerű fokozatosan bevezetni az óvodai nevelésbe. Bizonyos alacsonyabb együttműködési szintet igénylő kooperatív technikák –

például a szóforgó, csoportalakítás színkártyák segítségével – már kiscsoportos kortól kezdve beilleszthetők az óvodai gyakorlatba. Egyes technikáknál (pl. véleményvonal, igaz–hamis) azonban a kiscsoportosoknál még csak részben valósulnak meg a kooperatív alapelvek. Alkalmazásukat mégis az teszi indokolttá, hogy a gyerekek tapasztalatot szerezhetnek ezzel a tanulási formával kapcsolatban, játékoságuk révén aktív részvételre ösztönzik őket és élményt nyújtanak, továbbá hozzájárulnak a szociális készségek tanulás útján (pl. megfigyelés, modellkövetés) történő elsajátításához. Rendszeres alkalmazásuk révén az óvodások társas hatékonysága a kortárs csoportban megerősödik, valamint természetes módon segítik elő az együttműködési készség, a felelősségvállalás,

közös cél érdekében dolgoznak együtt, egymásra figyelnek, feladatokat osztanak meg

egymás elfogadása és a segítségnyújtás képessége fejlődését.

A kooperatív tanulás az óvodában a hagyományostól eltérő előzetes pedagógiai tervezést és pedagógusszerepet igényel. Az eredmény eléréséhez, a technikák megvalósításához komoly előkészületekre van szükség. A kooperáció megteremtése a gyermekek alapos ismeretével kezdődik. A foglalkozások irányítása újszerű magatartást kíván meg az óvodapedagógustól, szerepe megváltozik. Ez a szerepváltozás azonban nem jelent szerepcsökkenést, a pedagógus által történő irányítás így is kiemelkedő jelentőségű marad. A pedagógus a hagyományos foglalkozások szervezésével szemben nem főszereplőként, hanem inkább facilitátorként van jelen ennél a tanulási formánál. Ő teremti meg az együttműködésre épülő tanulási lehetőségeket, és irányítja a tevékenységek menetét. Az óvodapedagógus szerepe az óvodai kiscsoportok működtetésében még jóval nagyobb, mint később az iskolai alkalmazásuk során a tanítóé és a tanaré. Speciális feladatához tartozik, hogy megtanítsa a gyerekeknek a kooperatív tanulás elemeit, és fejlessze az ehhez szükséges kompetenciákat. Mindez szükségessé teszi az rugalmasságot és jelentősen épít az óvodapedagógusok szakmai autonómiájára.

EMPIRIKUS KUTATÁS A KOOPERATÍV TECHNIKÁK ISMERETÉRŐL

Célok, kutatási kérdések

Az óvodai neveléssel szemben megváltozott társadalmi igények és feltételek szükségessé teszik az interaktív, aktivitásra épülő óvodai módszerekkel kapcsolatosan az

óvodapedagógus szakos hallgatók felkészültségének a vizsgálatát. Ennek megfelelően a feltáró jellegű, kvalitatív kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogy az óvodapedagógusképzésben tanuló hallgatók elméleti és módszertani ismeretei megfelelőek-e ahhoz, hogy a gyakorlatban kooperatív csoportmunkában tudják tevékenykedtetni a gyermekeket. Célul tűztük ki a vizsgálatban részt vevő hallgatók óvodai kooperatív tanulás-szervezéssel kapcsolatos ismereteinek és felhasználói attitűdjének feltárását. A témához kapcsolódóan az óvodai gyakorlatok keretében szerzett tapasztalatokat is fel kívántuk tárni. Az alábbi kérdésekre kerestük a választ:

1. Honnan származik az óvodapedagógus-hallgatók tudása a kooperatív tanulás-szervezésről?
2. Milyen tapasztalataik vannak az óvodapedagógus szakos hallgatóknak a kooperatív tanulás óvodai alkalmazásáról?
3. Mennyire érzik magukat felkészültnek a kooperatív technikák óvodai alkalmazására?
4. Milyen az óvodapedagógus-hallgatók hozzáállása a kooperatív technikák óvodai alkalmazásához?
5. Milyen előnyeit és kihívásait látják a kooperatív technikák alkalmazásának az óvodában?

Minta és adatfelvétel

Célzott mintavételt alkalmaztunk. Ennek során egy magyarországi felsőoktatási intézményben óvodapedagógus-képzésben részt vevő hallgatók töltötték ki kérdőívünket. A kitöltők között 21 és 24 év közötti, napnali munkarendben tanuló, végzős hallgatók (N = 50) szerepeltek. A minta 49

lányból és 1 fiúból állt. A mintában részt vevő hallgatók mindegyike vett már részt olyan egyetemi kurzuson, ahol célzottan a kooperatív tanulás óvodai lehetőségeiről tanultak. A mintavétel nem reprezentatív, kutatásunkat pilotkutatás jelleggel végeztük, illetve a megalkotott kérdőív tesztelésének céljából. Az eredmények a mintában részt vevő hallgatók körében értelmezhető. Az adatfelvételre a 2025/2026-os tanév őszi szemeszterében, online formában (Google Sheet – Google űrlapok segítségével), önkéntes és anonim módon került sor.

A mérőeszköz

Vizsgálati módszerünk a kérdőíves kikérdés volt. Saját szerkesztésű kérdőívet alkalmaztunk. A kérdéssor a hallgatók kooperatív tanulásszervezéshez fűződő attitűdjét mérte a. A kutatás során használt űrlapon a kitöltők 23 egyszeres választás, többszörös választás és 5 pontos Likert-skála típusú kérdésekre válaszoltak, néhány kérdésnél a szabad szöveges válasz lehetőségével kiegészítve. A Likert-skálán a résztvevők azt tudták jelölni, hogy mennyire értenek egyet az adott állítással (1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – többé-kevésbé, 4 – többnyire igen, 5 – teljes mértékben).

EREDMÉNYEK

Vizsgálatunk során kerestük a választ arra a kérdésre, hogy a hallgatóknak honnan származik az ismeretük az óvodában alkalmazható kooperatív tanulásról, valamint milyen ismereteik, tapasztalataik vannak azok óvodai alkalmazásáról. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a felmérésben részt

vevő összes hallgató tanult már egyetemi előadáson a kooperatív tanulásszervezésről; egy részük nemcsak hallott róla, hanem a gyakorlatvezető mentoruk révén gyakorlati példákat is látott a különböző kooperatív technikák alkalmazására (21 fő), a válaszadó hallgatók egy része (14 fő) a mentor óvodapedagógus támogatásával már ki is próbálta óvodások körében az egyetemi kurzuson tanult technikákat, néhányan az általános iskolai és/vagy középiskolai tanulmányok (4 fő) során szereztek személyes tapasztalatot a kooperatív tanulásban való részvételtől. A kapott eredmények alapján az is megállapítható, hogy a hallgatók több mint fele (29 fő) az óvodai gyakorlata során még nem találkozott a kooperatív tanulásszervezéssel.

A vizsgálat része volt annak feltárása is, hogy az óvodapedagógus szakos hallgatók milyen tapasztalatot szereznek az óvodai gyakorlatuk során a témát illetően. Azok a kitöltők, akiknek már volt lehetőségük a szakmai gyakorlatukon megfigyelni a kooperatív technikák alkalmazását, a következő technikákkal kapcsolatban szereztek érdemi ismeretet: a kooperatív szerepek (7 fő), a csoportalakítás módszerei kooperatív technikával (11 fő), mozaikmódszer (5 fő), az idő múlásának érzékeltetése kooperatív technikával (4 fő) és különböző kooperatív játékok (21 fő). Az eredmények alapján látható, hogy a leginkább preferált technika a kooperatív játék, mely összhangban van az *Óvodai nevelés országos alapprogramjával*. Az alapprogram szerint az óvodai nevelésben „Törekedni kell a gyermekeket legjobban fejlesztő, kooperatív mozgásos játékok széles körű alkalmazására, a szabad levegő kihasználására” (ONOAP, 2012). Az 1. ábra összefoglalva mutatja az óvodában alkalmazott népszerű kooperatív technikákat.

1. ÁBRA

„Milyen kooperatív technikákra látott már példát az óvodai gyakorlata során? Több válasz is megjelölhető” (N = 21)

FORRÁS: saját szerkesztés

A 2. ábra azt szemlélteti, hogy a gyakorlatvezető óvodapedagógusok milyen óvodai tevékenységek során alkalmazták a kitöltők által megfigyelt kooperatív technikákat. A válaszok alapján a mentorok leginkább a játékokba (20 fő), a munka jellegű tevékenységekbe (13 fő) és a külső világ tevékeny megismerését szolgáló foglalkozásba (13 fő) építették be az együttműködésre épülő tanulási elemeket, de megjelent a többi óvodai tevékenységben is. Ezek az eredmények

összhangot mutatnak az *Óvodai nevelés országos alapprogramjának* tartalmi elemeivel, amely az együttműködést a gyermekek egészséges testi, lelki és szociális fejlődésének egyik kulcstényezőjeként kezeli. A dokumentum szerint az óvodai élet mindennapi tevékenységeibe ágyazott kooperatív élmények megalapozzák a közösségben való aktív részvételt, és elősegítik, hogy a gyermekek nyitott, együttműködő és alkalmazkodó személyiséggé váljanak.

2. ÁBRA

„Milyen óvodai tevékenységek során alkalmazta a mentor óvodapedagógus a megfigyelt kooperatív technikát? Több válasz is megjelölhető.” (N = 21)

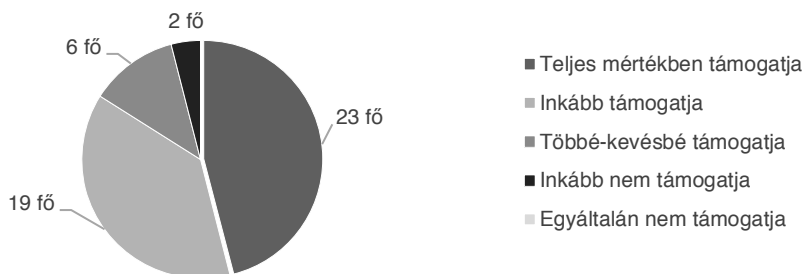
FORRÁS: saját szerkesztés

A következő kérdésre kapott válaszok a gyakorlatvezető óvodapedagógus hajlandóságának mértékét mutatják azzal összefüggésben, hogy a mentor mennyire támogatja a hallgatókat az óvodai gyakorlaton a kooperatív technikák kipróbálásában (3. ábra). Az eredmények azt mutatják, hogy a hallgatók megítélése szerint a gyakorlatvezetők nyitottan állnak a kooperatív technikák alkalmazásához. 42 hallgató gondolja úgy, hogy a mentoruk támogatja a kezdeményezéseiket a témát illetően, és mindössze 8-an nyilatkoznak úgy, hogy nagyobb motiválásra lenne szükségük a kooperatív tanulás-szervezés sajátélményű meg tapasztalásához. Ha ezt az eredményt összevetjük azzal, hogy ennek ellenére még csak 21 hallgató figyelt meg és 12 fő szerzett tapasztalatot a gyakorlatban, feltételezhetjük, hogy a hallgatók

ugyan érzik a mentoruk támogató attitűdjét, nyitottságát és rugalmasságát, ha a mentor nem várja el a hallgatóktól a cselekvésre épülő interaktív módszerek alkalmazását, akkor azok nem épülnek be a hallgatók által tartott foglalkozásokba. Az eredmények hátterében állhat az is, hogy a kooperatív tanulás-szervezés másfajta szervezést és tervezést, valamint irányítási módot igényel, mint a hagyományos módszerekre épülő foglalkozások. Ennek a kezdeményezéséhez pedig a hallgatók nagyobb pedagógiai-módszertani segítséget igényelnének a mentor részéről. A válaszok arra engednek következtetni, hogy a kooperatív tanulás-szervezéshez szükséges kompetenciák az egyetemi kurzust kiegészítve a leghatékonyabban a mentorokkal történő interakcióban szerezhető meg.

3. ÁBRA

Mit tapasztal, mennyire támogatja mentora, hogy Ön kooperatív technikát alkalmazzon az óvodai foglalkozásai során?

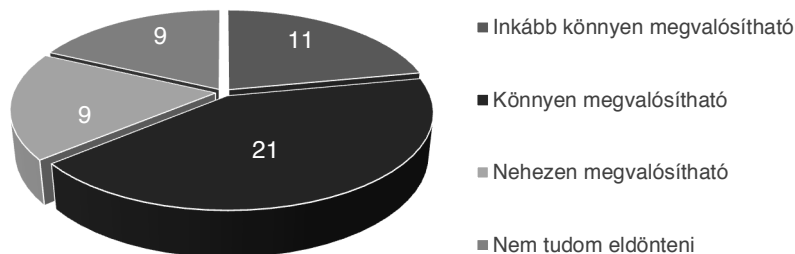
FORRÁS: saját szerkesztés

Vizsgálatunk során felmértük, hogy milyen az óvodapedagógus szakos hallgatók hozzáállása az óvodai kooperatív tanulás-szervezéshez. Ennél a kérdéskörnél elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a kitöltők szerint milyen gyakorlati relevanciája van az

óvodai együttműködésre épülő tanulásnak. A 4. ábra a kooperatív technikák óvodai tevékenységekbe való beilleszthetőségének százalékos eloszlását mutatja be a kitöltő hallgatók szemszögéből.

4. ÁBRA

Mennyire tartja beilleszhetőnek a kooperatív technikák alkalmazását az óvodai tevékenységekbe?

FORRÁS: saját szerkesztés

A kapott eredmények alapján látható, hogy 21 fő inkább könnyen megvalósíthatónak, illetve 11 fő könnyen megvalósíthatónak találja az együttműködésre épülő tanulásszervezés alkalmazását. A megkérdezett hallgatók többsége (32 fő) tehát úgy gondolja, hogy a kooperatív tanulási forma beilleszhető az óvodai nevelésbe. Ugyanakkor magas azoknak az aránya is, akik szerint nehezen megvalósítható (9 fő), illetve akik még nem tudnak a kérdést illetően dönteni (9 fő).

Ebbe a kategóriába tartoznak azok a hallgatók, akik főként az egyetemi tanulmányaik során szereztek szakmai ismereteket, de a gyakorlatban még nem láttak példát a megvalósításukra, valamint nem teheték próbára magukat a témát illetően.

A vizsgálatban kitértünk arra is, hogy a kérdőívet kitöltők milyen mértékben érzik

magukat felkészültnek a kooperatív tanulás-szervezésre. Ezt a kérdést azért is tartottuk indokoltnak, mert a vizsgálatban részt vevő hallgatók mindegyike tanult már önálló tantárgy keretében az óvodai kooperatív módszerekről. A kérdés jelentőségét mutatja

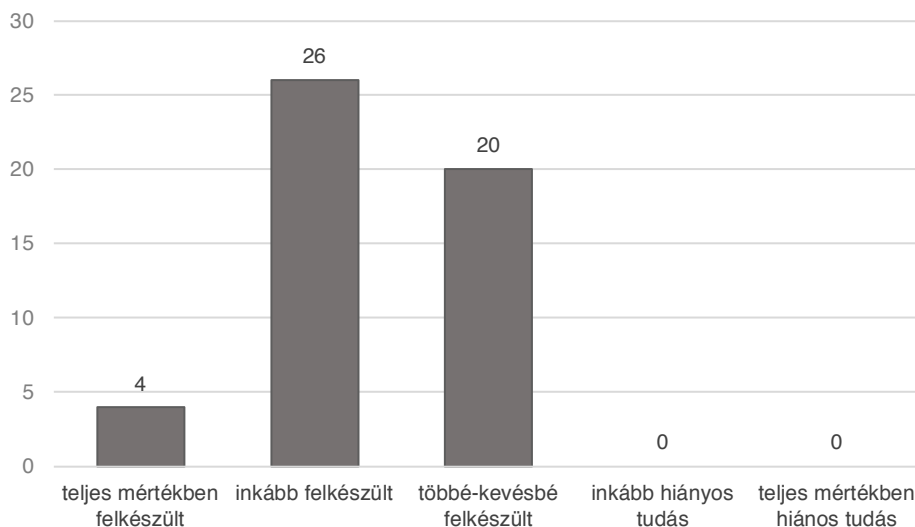
az is, hogy szakirodalmi elemzéseink szerint egyre fokozottabb igény mutatkozik a kooperatív tanulási módszerek alkalmazására az óvodai nevelésben. Ezért fontos, hogy a hallgatók az óvodapedagógus-képzés során képessé

váljanak az együttműködésre épülő tanulási technikáinak alkalmazására és megszerezzék az azokhoz szükséges készség- és képességrepertoárt. Az 5. ábra a kérdőívet kitöltő hallgatók saját felkészültségének megítélését mutatja a kooperatív technikák gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban.

főként az egyetemi tanulmányaik során szereztek szakmai ismereteket, de a gyakorlatban még nem láttak példát a megvalósításukra

5. ÁBRA

Mennyire érzi magát felkészültnek a kooperatív módszerek óvodai gyakorlatban való használatára?

FORRÁS: saját szerkesztés

A válaszadók saját felkészültségüket a kooperatív technikák óvodai alkalmazását

illetően alapvetően pozitívan jellemzik. Többségük úgy ítéli meg, hogy a felsőfokú tanulmányai során megfelelő felkészítést kaptak. 30 fő felkészültnek

jellemzi önmagát, azonban 20 fő a saját tudását kisebb-nagyobb mértékben hiányosként értékeli. Az eredmények összefüggést mutatnak a felkészültség érzése és a gyakorlatban szerzett tapasztalat mértéke között. Rávilágítanak továbbá arra, hogy a saját tudásukat erősebbnek értékelő válaszadók

között vannak azok a hallgatók, akik kapnak támogatást a módszertani kezdeményezésükben a gyakorlatvezető óvodapedagógustól.

A válaszadó hallgatók óvodai kooperatív tanulás-szervezéshez kapcsolódó attitűdjét ötfokozatú

Likert-skála segítségével mértük. Azt tapasztaltuk, hogy a hallgatók összességében fontos szerepet tulajdonítanak neki, illetve meghatározónak tekintik és egyetértenek az alkalmazásával. Az 1. táblázat a kitöltők kooperatív technikákkal kapcsolatos attitűdjét mutatja be.

összefüggés a felkészültség érzése és a gyakorlatban szerzett tapasztalat mértéke között

1. TÁBLÁZAT

Állításonkénti átlag- és szórásértékek a kooperatív technikák óvodai alkalmazásáról

Állítás	Átlag (M)	Szórás (SD)
Pozitívan viszonyulok a kooperatív módszerek használatához.	4,33	0,74
Nyitott vagyok, de bizonytalan a kooperatív módszerek óvodai tevékenységek során történő alkalmazását illetően.	3,61	1,08
Fontosnak tartom az élményalapú, interaktív óvodai módszereket.	4,88	0,38
Szeretném alkalmazni az interaktív óvodai módszereket, de több tudásra lenne szükségem.	3,89	0,91
A hagyományos óvodai módszereket preferálom.	2,83	0,72
A gyerekek szívesebben dolgoznak együtt, és jobban figyelnek egymásra, ha kooperatív feladatot kapnak.	3,93	0,84
A hagyományos oktatási módszerekről áttérni a kiscsoportos, együttműködést igénylő módszerekre nem könnyű feladat.	3,60	1,07

FORRÁS: saját szerkesztés

Az átlag- és szórásértékből az látható, hogy a hallgatók pozitívan viszonyulnak a kooperatív technikák használatához ($M = 4,33$). A legkiegyensúlyozottabb véleményrel arról rendelkeznek a kitöltők, hogy fontosak az élményalapú, interaktív óvodai módszerek ($SD = 0,38$). Az egyetértés mértéke magas volt annak a tételnek a vonatkozásában is, miszerint a gyerekek szívesebben dolgoznak együtt, és jobban figyelnek egymásra, ha kooperatív feladatot kapnak ($M = 3,93$). Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a vizsgált minta hallgatói nyitottak, de mégsem érzik elég magabiztosnak magukat a kooperatív technikák alkalmazását illetően. 13 kitöltő nyilatkozott úgy, hogy teljes mértékben, 17 fő pedig úgy, hogy többnyire egyetért azzal, hogy több tudásra lenne szüksége ahhoz, hogy a gyakorlatban bátrabban merje alkalmazni ezeket az eljárásokat.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a válaszadók milyen előnyeit látják a kooperatív technikák alkalmazásának a gyermekek vonatkozásában. A kitöltőknek egy nyitott kérdés keretében állt módjukban megfogalmazni a véleményüket. Legfőbb előnyei között a következőket fogalmazták meg: a felelősségérzet alakítása, az együttműködési készség fejlesztése, az oldott légkör megteremtése, a gyerekek elfogadóbbá nevelésének lehetősége, az önállóság fejlesztése, a kreativitás fejlesztése, az önértékelés fejlesztése, a kommunikációs készség fejlesztése. Az eredmények azt mutatják, hogy a hallgatók a kooperatív tanulási formák legfontosabb előnyét a szociális kompetenciák fejlesztésében látják, főként szociális készségeket és képességeket soroltak fel.

Az utolsó kérdéscsoportunk arra irányult, hogy a kitöltők számára milyen tényezők okoznak kihívásokat, nehézségeket a kooperatív módszerek alkalmazása során. A 2. táblázat a válaszadók visszajelzését összesíti.

2. TÁBLÁZAT

Állításonkénti átlag- és szórásértékek a kooperatív technikák óvodai alkalmazásának kihívásaival, nehézségeivel kapcsolatban

Állítás	Átlag (M)	Szórás (SD)
Sokkal átgondoltabb tervezőmunkát igényel az óvodapedagógus részéről, tehát az óvodai foglalkozásokra való felkészülés – főleg kezdetben – időigényesebb, mint a hagyományos foglalkozások esetében.	4,30	0,80
A gyerekek életkori sajátosságai miatt nem alkalmazható hatékonyan az óvodai nevelésben.	2,47	1,00
Az óvodáskorú gyermekek még túl kicsik, nem képesek együttműködni.	1,91	0,88
Nagyobb munkazajjal jár, mint a hagyományos óvodai foglalkozás.	2,49	1,06
Időbe telik, amíg a gyermekek megtanulják a különböző kooperatív technikákat.	3,60	0,94
A tevékenységekre szánt idő esetenként túl kevés a megvalósításhoz.	3,31	1,08
Újfajta gyerek-pedagógus viszonyt igényel, amelynek nehéz megfelelni.	2,36	0,90
Nehezen illeszthető a szokásos szervezeti formák és keretek közé.	2,66	1,18
A nagy csoportlétszám megnehezíti a kooperatív technikák alkalmazását.	3,47	1,32
A csoportszoba átrendezése problémát okoz.	2,29	1,02
Nagyobb anyag- és eszközhasználat szükséges hozzá, mint a hagyományos tevékenységek lebonyolításához.	2,76	1,17
A kooperatív módszer használata sok anyagi költséggel jár.	2,43	1,03
Kevés ismeretanyag áll rendelkezésre a kooperatív módszerek óvodai alkalmazásával kapcsolatban.	2,54	1,02
A kooperatív módszerek használata nem illeszkedik az óvodai gyakorlati helyem nevelési koncepciójába.	2,09	1,11

FORRÁS: saját szerkesztés

A kérdések átlaga 2,09 és 4,30 között szóródik. A vizsgálatban részt vevő hallgatók abban a kérdésben a legegységesebbek, hogy

a kooperatív tanulászervezés sokkal átgondoltabb tervezőmunkát igényel az óvodapedagógus részéről, tehát az óvodai foglalkozásokra

való felkészülés – főleg kezdetben – időigényesebb, mint a hagyományos foglalkozások esetében (SD = 0,80). Az átlagérték is ennél a tétnél volt a legmagasabb (M = 4,30). Viszonylag egységes véleményt alkotnak arról a kérdésről is, hogy fokozatosan kell bevezetni a kooperatív technikák alkalmazását, mivel időbe telik, amíg a gyermekek megismerik azokat (M = 3,60). A legmagasabb szórás a 9. tétel (*a nagy csoportlétszám megnehezíti a kooperatív technikák alkalmazását*) esetében volt (SD = 1,32). A hallgatók véleménye a nagy csoportlétszám megítélésében tért el leginkább. Feltételezhetően a gyakorlati tapasztalat hiánya miatt nehezen tudták megítélni, hogy nagy csoportlétszám esetén

mennyire lehet hatékonyan a kooperatív tanulást megszervezni.

Végezetül az utolsó nyitott kérdésben arra kerestük a választ, hogy a kitöltők számára mi az, ami segítséget nyújtana abban, hogy bátrabban merjék alkalmazni a kooperatív tanulásszervezést. A nyitott kérdésre kapott válaszok elemzésére különböző válasszkategóriákat hoztunk létre. A kapott válaszokat 5 fő kategóriába soroltuk: szakmai ismeretek bővítése; gyakorlati tapasztalat szerzése; csoportlétszám; partnerközpon-túság; személyes kompetenciák fejlesztése. A válaszokat szófelhővel szemléltetjük (6. ábra).

6. ÁBRA

Szófelhő az óvodapedagógus szakos hallgatók gondolataiból

FORRÁS: saját szerkesztés

Látható, hogy a válaszok nagyon sokfélek voltak. 36 fő felelt erre a kérdésre. A legtöbben szívesen képeznék magukat tovább

ezen a területen autodidakta módon, például valamilyen módszertani ötlettár segítségével (13 fő) vagy speciális

továbbképzésen (4 fő). Több hallgató számára az nyújtana segítséget, ha az óvodai gyakorlata során kipróbálhatná az egyetemi kurzuson tanult kooperatív technikákat (12 fő), illetve, ha a mentor óvodapedagógustól láthatna az alkalmazásukra gyakorlati példákat (6 fő), 4 kitöltő pedig úgy fogalmazott, hogy a gyakorlatvezető mentor támogatása segítené leginkább a szakmai fejlődését a témakörrel kapcsolatban. Voltak, akik a kisebb csoportlétszámban (3 fő), az együttműködő kollégákban, pedagógiai asszisztenssel való együttműködésben (7 fő) és a saját személyes kompetenciák alakításában (pl.: határozottság; 1 fő)

látták az akadályok leküzdésének lehetőségeit. A válaszból arra következtetünk, hogy a kitöltő hallgatók hiányolják a témában releváns szakirodalmat, kiadványokat, segédanyagokat és módszertani ajánlásokat, amelyek segítségével az együttműködésre épülő tanulás kreatívan és hatékonyan megvalósulhat, valamint igénylik a kooperatív technikák gyakorlatban való megfigyelését és alkalmazását.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkban vázlatosan áttekintettük az együttműködés jelentőségét, a kooperatív tanulás elméletét, majd bemutattuk egy feltáró-fejlesztő empirikus kutatás eredményeit. Szakirodalmi elemzésünk rávilágít arra, hogy a nevelési és oktatási módszerek kérdésköre napjainkban az óvodai nevelésben az érdeklődés középpontjában áll. Az újabb generációhoz tartozó gyerekek óvodai

nevelése módszertani gazdagságot és a változatos módszerek felhasználására való képességet kíván az óvodapedagógusoktól. Empirikus vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy az óvodapedagógus szakos hallgatók milyen ismeretekkel, tapasztalatokkal és attitűddel rendelkeznek az óvodai kooperatív tanulás szervezéséről, mennyire tartják fontosnak a társas készségek fejlesztését és szerettek-e már sajátélményű tapasztalatot az óvodai gyakorlatukon.

Azt tapasztaltuk, hogy a kitöltők összességében fontos szerepet tulajdonítanak az együttműködésre épülő tanulási formának, illetve meghatározónak tekintik és egyetértenek az alkalmazásával. A válaszból arra következtetünk, hogy szándékuk, nyitottságuk, akarásuk megvan a kooperatív tanulás elméleti és gyakorlati

már a képzésük során sajátélményű tapasztalatként találkozzanak a kooperatív tanulás szervezéssel

kérdései iránt. Ugyanakkor a módszertani felkészültségüket illetően még bizonytalanságot mutatnak. Igénylik, hogy az elméleti szaktudás mellett az óvodai gyakorlatukon is megkapják azt a támogatást, amely azoknak a kompetenciáknak a megszerzéséhez járul hozzá, amelynek megléte nélkülözhetetlen a kooperatív technikák alkalmazásához. Attitűdjük alakításában a személyiségük fejlesztése, az elméleti szaktudásuk megszerzése és a módszertani felkészültségük biztosítása egyaránt fontos tényezőként jelenik meg. Célként lehet kitűzni, hogy az óvodapedagógus szakos hallgatók már a képzésük során sajátélményű tapasztalatként találkozzanak a kooperatív tanulás szervezéssel.

Ahhoz, hogy a felnövekvő generáció tagjai sikeresen megtalálják a helyüket a társadalomban, rendelkezniük kell a

beilleszkedéshez szükséges társas készségekkel. A kooperatív tanulásszervezés beemelése az óvodapedagógus szakos hallgatók módszertani eszköztárába hozzájárulhat az óvodások sikeres óvoda-iskola átmenetéhez, az eredményes iskolai előmeneteléhez, és megalapozhatja a későbbi társadalmi és

munkahelyi bevalásukat is. Meglátásunk szerint, ha a hallgatók számára a képzésük során biztosítjuk azt a módszertani felkészültséget, amely hatékonyan alkalmazható a mai gyermekek körében, akkor hatékonyan támogatjuk őket a pedagóguspályára való sikeres felkészülésükben.

IRODALOM

- 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. Letöltés: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-363-20-22> (2026. 01. 10.).
- Arató F. és Varga A. (2012): Együtt-tanulók kézikönyve. Bevezetés a kooperatív tanulásszervezés rejtelmibe. Mozaik, Szeged.
- Bakos F. (1967; 1979): Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai, Budapest.
- Czike B. (2006) A pedagógusszerep változása – Alternatív és nem alternatív iskolák összehasonlító elemzése. Eötvös József Kiadó, Budapest.
- Csimáné Pozsegovics B. és Schlichter-Takács A. (2022): A felsőoktatásban alkalmazható aktivizáló módszerek. In: Bencéné Fekete A. és Schlichter Takács A. (szerk.): Módszertani eszköztár a felsőoktatásban tanító oktatók számára. MatePress, Gödöllő. 45–57. DOI: <https://doi.org/10.54597/mate.0004>
- Damon E., Jones; Greenberg, Mark és Crowley, Max (2015): Early Social-Emotional Functioning and Public Health: the Relationship between Kindergarten Social Competence and Future Wellness. *American Journal of Public Health*. **105**. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.2105/AJPH.2015.302630>
- Deming David J. (2017): The Growing Importance of Social Skills in the Labor Market. *Quarterly Journal of Economics*. **132**. 4. sz. 1593–1640. DOI: <https://doi.org/10.1093/qje/qjx022>
- Dobosné Földi B. (2017): A szociális kompetencia megjelenése a pályaleírásokban, valamint a felsőoktatási képzési és kimeneti követelményekben. *EDU Szakképzéstudomány*. **7**. 2. sz., 26–49.
- Dodge, K. A., Bierman, K. L., D. Coie, J., Greenberg, M. T., Lochman, J. E., és Pinderhughes, E. (2014): Impact of Early Intervention on Psychopathology, Crime, and Well-Being at Age 25. *American Journal of Psychiatry*. **172**. 1. sz., 59–70. DOI: <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13060786>
- Falus I. (2002): Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe. Műszaki, Budapest.
- Hanák Zs. (2007): A kooperatív módszertan elméleti és gyakorlati alapjai (kézirat). Eger. Letöltés: http://www.hefop.ektf.hu/anyagok/kooperativ_modszertan.htm (2026. 01. 26.).
- Walker, J. (1995): Feszültségoldás az iskolában – Játékok és gyakorlatok. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Jermann, P. és Dillenbourg, P. (2008): Group mirrors to support interaction regulation in collaborative problem solving. *Computers & Education*. **51**. 1. sz., 279–296.
- Johnson, David W. és Johnson, Roger T. (2017): Cooperative Learning. University of Minnesota. Letöltés: https://padletuploads.blob.core.windows.net/prod/244611843/f5ea9a677ace3fb5304701bf0c9d2d63/Envian_do_cooperative_learning_David_Johnson.pdf (2026. 01. 14.).
- Kagan, S. (2004): Kooperatív tanulás. Ökonet Kft., Budapest.
- Kasik L. (2006): A társas viselkedés, a tanulmányi teljesítmény és a tanulási-kulturális szokások összefüggése 13–16 éves korban. *Magyar Pedagógia*. **106**. 3. sz., 231–258.

- Kelemenné Széll Zs. (2011): Az anyanyelvi órákon alkalmazott kooperatív munkaforma eredményességének vizsgálata hátrányos helyzetű szakiskolai tanulók körében. In: Nagy A., Imre A. és Köntös N. (szerk.): Az olvasás ösztantárgyi feladat. Savaria University Press, Szombathely. 135–145.
- Kovács K., Bánfi B., Irsai F. és Varga S. (2023): Óvoda gyermekszemmel: egy pilotvizsgálat eredményei. *Módszertani Közlemények*. **63**. 3. sz., 3–22.
- Kövecsesné Gósi V. (2011): Együttműködésre épülő oktatási módszerek jelentősége a tanítási –tanulási folyamatban. In: Kovácsné Németh M. (szerk.): Globális kihívások, alternatív megoldások határon innen és túl. NYME AK, Győr. 100–112. o. Letöltés: <https://habilitacio.uni-eszterhazy.hu/54/2/Kiadvány.pdf> (2026. 04. 10.).
- Nagy J. (2005): A hagyományos pedagógiai kultúra csődje. *Iskolakultúra*. **15**. 6–7. sz. MIII–MXI. Letöltés: https://real.mtak.hu/59203/1/EPA00011_iskolakultura_2005_06_07_III-XI.pdf (2026. 01. 10.).
- Óhidy A. (2005). Az eredményes tanítási óra jellemzői. Kooperatív tanulási formák a gyakorlatban. *Új Pedagógiai Szemle*. **55**. 12. sz., 100–108. Letöltés: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00098/2005-12-mu-Ohidy-Eredmenyes.html> (2026. 04. 10.).
- Óhidy A. (2008). Preparation for Lifelong Learning in practice: cooperative learning. In: Uő. (szerk.): Lifelong Learning: Interpretations of an Education Policy in Europe. VS Verlag, Wiesbaden. 89–107.
- Orbán Jné. (2011): Kooperatív technikák. Az együttműködő tanulás szervezése. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. Letöltés: https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/koop_tech_oj/index.html (2026. 01. 10.).
- Schworm, S. és Renkl, A. (2007): Learning argumentation skills through the use of prompts for selfexplaining examples. *Journal of Educational Psychology*. **99**. 2. sz., 285–296. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.2.285>
- Tigyné Pusztafalvi H. (2015): Oktatási módszerek és oktatásszervezési módok. In: Betlehem J. (szerk.): Egészségügyi szakmódszertan. BME Tanárképző Központ, Budapest. 33–48. Letöltés: https://www.etk.pte.hu/protected/OktatasiAnyagok/Egeszseguyi_szakmódszertan.pdf (2026. 01. 28.).
- Turmezeyné Heller E. (2011): A tehetséggondozás lehetőségei a kooperatív tanulásban. Didakt, Debrecen.

